

YU ISSN-0352-5724/UDK 801(05)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

XLII

*ПОСВЕЂЕНО СЕЂАЊУ НА АКАДЕМИКА
ПАВЛА ИВИЋА*

НОВИ САД
1999

српског народа у целини. Он је својим врло богатим научним делом обележио другу половину XX века, и то онако како је А. Белић обележио прву половину поменутог века, а Ђ. Даничић — другу половину XIX столећа. Свим овим што је речено проф. Ивић је већ постао узор многима који остају после њега, онима који стасавају а и онима који ће тек доћи.

Одлазак проф. Ивића из земаљског живота представља огроман губитак за нашу науку о српском језику, за славистику уопште, за српски народ, за нашу земљу, а посебно за његову породицу. Сви ми заједно осећамо и осећаћемо стално тај губитак, али ће његово научно дело наставити да служи, као што је то и досада чинило, науци о српском језику и наукама о другим словенским језицима. Његовој породици и нама свима биће утеха то што ће проф. Ивић као научник са својим делом живети и у временима која долазе. То његово дело не припада само историји већ и будућности и оно је заједно с његовим ствараоцем, проф. Ивићем, обухваћено у потпуности оном познатом Његошевом мишљу, стиховима овог највећег песника нашега поднебља: „Благо томе ко довијек живи, / имао се рашта и родити!“ А проф. Павле Ивић се имао, заиста, ради чега и родити.

Сахрањен је 21. септембра 1999. на Новом гробљу у Београду (парцела 91).

Пожелимо академику Павлу Ивићу да мирно почива у својој српској земљи којој је својим радом дао себе целог.

Београд, 1. децембра 1999.

Александар Младеновић

UDC 801(497.1):929 Ivić

АКАДЕМИК ПАВЛЕ ИВИЋ (1. децембар 1924 — 19. септембар 1999)*

Завичај, родитељи и учитељи чине најсветије тројство чији смо вчити дужници, а многи због односа према овим светињама постају и — грешници. Не знам да ли сам и ја зарадио статус грешника, али знам да сам у кратком року постао велики губитник. У ратном вихору остао сам без завичаја и пренео га у снове, у избеглиштву ми савенуше и прерано помреше родитељи, а недавно остадох и без највећег учитеља и узора. Из личног искуства знам колико је тешко говорити о живом учитељу, па је требало да овако „с главе погинемо“ да се ученик више не плаши да покриће за јаке речи о делу великана светског гласа слушаоци могу тражити у слабостима карактера говорника. Каква иронија и каква несразмера између ненадокнадивог губитка и мизерног добитка!

* Реч на комеморативном скупу посвећеном успомени на академика Павла Ивића, одржаном 1. децембра 1999. г. у Српској академији наука и уметности.

Као вечити, непоновљиви ентузијаста младалачки разигране радозналости, удружене са несвакидашњом меморијом и непоновљивом ерудицијом, професор Ивић се успешно огледао у више научних области: компаративна славистика, лингвистичка географија, лингвистичка типологија, српск(охрватск)а, јужнословенска и општесловенска дијалектологија, фонологија и фонетика, историјска лингвистика, ономастика, лексикографија, стандардологија, планирање језика и језичка политика итд. Отмен у држању и одмерене речи, он је својим прецизним исписом кристално јасних мисли и закључака стекао огроман углед у земљи и свету. Он је практично први, и то скрупулозно, не поводећи се никада за модом тренутка, код нас увео структурални метод у језичким истраживањима. Таквим односом према најновијим токовима науке, уз респектовање позитивних тековина традиционалне лингвистике, Ивић у интерпретацији језичких факата долази до решења којима значајно обогаћује доктрину светске лингвистике. Тако је, на пример, фонологија богатија за у свету признати Ивићев закон о понашању дистинктивних обележја у затвореним фонолошким системима. Озбиљно ширење дотадашњих видика светске науке о језику изазвала су његова размишљања о питањима типологије дијалекатске диференцијације. Нико пре њега, и нико у његово време, није тако дубоко понирао у саму бит српскога језика. Он надмоћно предњачи по дубини схватања проблема, по утемељености теоријских полазишта и ригорозности научне анализе, по свеобухватности и коначности изведених закључака. Ивићево огромно дело краси преплет недомашене ерудиције, истанчане аналитичности, луцидне проницљивости и несвакидашње интуиције. Савршено владање материјом и јасност идеје стоје иза Ивићевог супериорног владања нарацијом, иза непоновљиве лакоће у изражавању, иза ивићевског стила лежерне елганције.

Основна делатност академика Павла Ивића, централне личности српске лингвистике друге половине овога века, јесу дијалектологија и историја језика. Он је најсвестранији, најплоднији, најмодернији, најкреативнији и најиновативнији истраживач и тумач српских дијалеката. Испод његовога пера изашао је први систематски преглед српских народних говора. Нико досад није тако дубоко и тако успешно продирао у најскривеније кутке како историјске тако и савремене дијалектологије. Професор Ивић је и на основу оскудних података размрсивао запетљане чворове порекла данашњег српског дијалекатског мозаика и реконструисао ранију, предмиграциону слику многих пространих области. Чинио је то маниром искусног ерудите већ у раним годинама своје бриљантне научне каријере. Полустолетну проверу научне критике издржали су и неки Ивићеви студентски радови. Показало се, на пример, да су темељи модерне српске дијалектологије изливени у његовом семинарском раду са петог семестра студија 1947. године, када је, ради представљања основних особина говора неколико села надомак Београда, двадесеттворогодишњи студент практично изашао са оригиналним моделом анализе и презентовања језичких чињеница, са моделом који није битније коригован у његовим каснијим двома дијалектологијама и другим

радовима. Таман толико година имао је и Ивићев велики учитељ Александар Белић, када је приказивао чувену Маретићеву *Грамаиџику* из 1899. године. У оба случаја — према јутру су се наслућивале деценије!

Као тридесетогодишњак Павле Ивић пише прву, по домету велику, синтезу *О неким проблемима наше историјске дијалектологије*. Ту је, између осталог, стављена тачка на питање генезе *шумадијско-војвођанског дијалекта*, на питање старо колико и наша дијалектологија. После Ивићеве елаборације компликованог питања настанка данашњег дијалекатског мозаика северне Србије, подвига изведеног на основу мање од 10% данас познатих чињеница обрађиваног проблема, будући истраживачи су доведени у положај хемичара након откривања периодног система елемената. А они су проналажењем поуздано предвидљивих нових јединица попуњавали таблицу коју је оивичио и уз помоћ оловке и лењира ишпартао Дмитриј Иванович Менделеев. Таман тако су и резултати каснијих дијалектолошких екскурзија на наведено подручје здушно притврђивали утемељеност изнете теорије и потврђивали да су главни закључци већ написани. Тако је Павле Ивић у свом целом научном делу, обима од близу десет хиљада страна, по правилу, како би књижевни критичари казали, темељито „пустошио мотив”, да му се, бар засад, не вреди враћати.

О месту професора Ивића међу европским дијалектолозима, поред чланства и челних места у великим међународним пројектима и чланства у водећим гласилима, сведоче и многе друге конкретне чињенице. Њему је, између осталог, поверено да, у својству председника скупа, председава и да да завршну реч на великом Међународном симпозијуму о теорији дијалеката у Марбургу, главном светском центру лингвистичке географије. Павлу Ивићу је поверено и да за петнаесто издање *Бриџанске енциклопедије* напише чланак о одредници *Дијалекат*. Више пута сам био сведок Ивићеве ненаметљиве доминације не само на југословенским односно јужнословенским него и на свим општесловенским и европским сусретима дијалектолога. Осведочио сам се и то да његова превођа тамо, по правилу, никоме не смета. Изгледа да су то умни људи прихватили као и сваки други природни ред ствари. И не само дијалектолози! Пре три и по деценије Ивић је, како сам каже, у жељи „да објасни које историјске околности чине Јакобсона највећим лингвистом наше епохе”, на педесетак страница угледног часописа објавио своју анализу Јакобсонових фонолошких радова. Уз јасно наглашавање фундаменталности дела великога фонолога у тексту су изнете и неке примедбе и сугестије везане за поједина решења и поступке. А како је реаговао Роман Јакобсон? На тражење универзитетских професора из Токија да им препоручи елитног фонолога ради саветовања пред предстојећа фонолошка испитивања јапанских дијалеката, он им је препоручио свога елитног критичара. И тако је шездесет осме године један Новосађанин пошао у Земљу излазећег сунца да одржи циклус предавања о оним фонолошким темама које су домаћини одабрали. А зар се може другачије завршити сусрет двају витезова, сусрет људи од формата, у било коме времену и на било коме месту?

Ивићево дело импресионира обимом и дорађеношћу. Опус од близу десет хиљада страна краси пуна корелација између квантитета и квалитета. Такво дело своје роду досад није оставио ниједан наш језиколовац. Отуда се обавезе приређивача *Целокућних дела* Павла Ивића, уз превођење прилога са других језика, свде на техничка уједначавања и прилагођавања у међувремену измењеним правописним правилима.

Оно што можда највише импресионира у Ивићевој научној каријери јесте његов редакторски и уреднички подвиг. Сви часописи које је он уређивао, а било их је доста, имали су статус годишњака. Часно место међу њима припада *Српском дијалектолошком зборнику*, гласилу које је утемељио Александар Белић, а последње двадесет и четири године уређивао — Павле Ивић. За двадесет и четири године — двадесет и пет томова у Ивићевој редакцији! Нека ми овом приликом буде дозвољено једно поређење. Хрвати имају три наречја, Срби — једно! Хрвати су последњих година имали три дијалектолога академика, Срби — једног. Од 1989. до 1997. године у Загребу су објављене три књиге *Хрватског дијалектолошког зборника* укупног обима од 500 страна. За то време ми смо штампали десет књига *Српског дијалектолошког зборника*, са више од 5740 страна. Уз пуно уважавање осталих чланова редакције (и сам сам један од њих), зна се да „одговорност” за оволику предност сноси првенствено наш главни и одговорни уредник, који је, између осталог, потписао више од педесет књига издања Српске академије наука и уметности. То није досад пошло за руком ниједном члану ове високе научне установе. Са преко шездесет свезака Матичиног *Зборника за филологију и лингвистику*, једанаест првих бројева *Прилога проучавању језика*, четрнаест књига *Ономастолошких прилога* и много других издања реномираних домаћих и страних издавача, међу којима има и капиталних остварења домаће и светске науке, Ивићев уређивачки корпус премашује цифру од сто педесет томова. Нисам чуо за другог Србина који се може похвалити оваквим подвигом: сто педесет књига ишчитати макар једном! Како се то могло постићи? Рукописи које је професор Ивић добијао на увид имали су неприкосновено првенство на његовом радном столу. Посебно је био експедитиван код ишчитавања рукописа магистарских и докторских дисертација. А управо искуство младих сарадника са ментором односно рецензентом прегледаног рада исписује најлепше странице портрета великог хуманисте и педагога. Колико је он хиљада сати посветио раду са младима! А нико као Павле Ивић није ценио време, једину вредност чије се губљење ничим не може надокнадити. Вероватно и зато никада није трошио снагу на жалопојке због некоректних потеза других (поготово оговарање других са Ивићем никада није имало среће) него је сву енергију целога века утапао у радиност и кооперативност најплеменитијег кова. Последњих година, када је журио да посвршава озбиљне започете пројекте, морао је одговорати на неосноване нападе појединаца ни по чему дораслих за озбиљан научни дијалог. Због потеза морално и стручно неутемељених шићарција у једном смутном времену љутио се једино због тога што му „пљачкају време”.

Огромна већина људи ради да би преживела, а Павле Ивић је живео да би радио. Не кажем да у другачије организованом друштву учинак толиког рада не би био већи, али Ивићеви ближи сарадници добро знају да он није могао *више* радити но што је то чинио. Уосталом, он је био најефикаснији у такозваним „нерегуларним” ситуацијама. Целога живота ћу памтити његов прошлoгодишњи учинак у апартману болнице „Свети Сава” и у току последњег бомбардовања Београда. Агресорски авиони су рушили земљу, убијали недужне, али су неутралисали и уобичајене потрошаче Ивићевог времена. Без седница, скупова, уз проређење шетње због непоузданости лифта и смањене безбедности кретања по граду велики научник се сав посвећује — раду!

Требало је видети професора Ивића како последњих месеци хита да посвршава започете послове, да „ликвидира”, како би сам рекао, неке фасцикле. Журио је и, срећом, завршио студију *Српски дијалекти и њихова класификација*, која доноси Ивићев поглед на српски дијалекатски комплекс у светлу увида у чињенице прикупљене и објављене последњих деценија. На последњем заседању у Аранђеловцу, где радни колектив Међуакадемијског одбора за дијалектолошке атласе годинама ради трократно, два пута сам после једанаест сати ноћу молио професора Ивића да из свога дела радног апартмана А401 хотела „Извор” пође на спавање. А он је хитао са прегледањем попуњених упитника за Српски дијалектолошки атлас. И успео је да тај велики посао (реч је о триста попуњених квестионара са по две хиљаде питања) на последњем заседању и заврши. И овде данас са Ивићевим блиским сарадницима и пријатељима делим задовољство што је великан светске и наше науке дочекао да види двотомну студију о банатским говорима, да се на најплеменитији начин одужи и свом ужем завичају (подсећам да је Ивићева мајка била Кикинђанка).

Већ је речено да плодове неких започетих пројеката професор Ивић није дочекао. Ми који смо „упознали Ивића и прихватили избор таквог делања”, како рече академик Ирена Грицкат, потрудићемо се да започете послове наставимо углавном омеђеним и добро трасираним стазама, а Ивићево цизелирање тих проблема ипак остаје изнад домашаја преосталих посленика.

Смрћу професора Ивића српски народ остаје без једног од својих најумнијих синова. Велики научник се придружио плејади српских великана, највећих изданака свога рода. На сваком свету Павлу Ивићу је место уз Ђуру Даничића, Љубу Стојановића, Јована Цвијића и Александра Белића. По њему ће се у лингвистици дуго, дуго помињати ово наше време. У српској лингвистици остаје велика празнина, али и монументално дело као наука и поука и, надам се, дохватљив белег бар будућим генерацијама.